

The Internal Factors of the Change in the Structure of the Psychological Resourcefulness

Внутрішні чинники зміни структури психологічної ресурсності

Olena Shtepa

Ph.D. in Psychology,
Assistant Professor

Олена Штепа

кандидат психологічних
наук, доцент

E-mail: Olena.Shtepa@lnu.edu.ua

orcid.org/0000-0002-5396-3279

Researcher ID: S-9557-2018

*Ivan Franko National
University of Lviv,
Lviv, Ukraine*
1, Universytetska str.,
Lviv, 79000

*Львівський національний
університет імені Івана
Франка, м. Львів, Україна*
вул. Університетська, 1,
м. Львів, 79000

Original manuscript received January 05, 2019

Revised manuscript accepted February 07, 2019

ABSTRACT

The problem of the empirical method of studying the psychological resources actualization is formulated. It is theoretically proved that the actualization of psychological resources makes the internal determinants of changes in its structure, associated with the peculiarities of the person's own resources. The possibility of solving the problem in non-classical psychology of personality is shown. The empirical study in 2012–2018 involved 2680 people (64% of them were women and 36% – men) aged 18–72 years ($M = 36,3$; $SD = 11,2$). About 65% of people annually participated in the study, so we assume that it can be considered longitudinal. To determine the psychological resourcefulness and its components, a questionnaire of psychological resourcefulness was used. It is established that the overall level of psychological resourcefulness for the study period was in the range of 84,7–87,9 points, which corresponds to the

average level of psychological resourcefulness. Based on the analysis of the differences it is found that between the components of psychological resourcefulness for the studied seven years from 2012 till 2018, there are differences at a statistically significant level between all resources with the exception of the resource «self-realization in the profession». According to the results of cluster analysis it is revealed that the indicators of the type of psychological resourcefulness of cluster 1 «2012–2016» is a low level of psychological resources of responsibility and knowledge of their own resources, and an indicator of the type of psychological resourcefulness of cluster 2 «2017–2018» is a low level of psychological resource of work on oneself. The comparative analysis revealed that the data obtained by the methods of tree-clustering and k-means, indicate the significance of qualitative differences in the types of psychological resourcefulness for 2012–2016 and 2017–2018 related to the resource of faith in goodness. Based on the results of mathematical and statistical analysis of the survey data there have been distinguished the resources-indicators of the type of psychological resourcefulness, resources-determinants, and resources-predictors of the overall level of psychological resourcefulness. The main indicator and measure of change in the structure and level of psychological resourcefulness can be considered a person's knowledge of his/her psychological resources.

Key words: dynamics of the psychological resourcefulness, psychological resources, actualization, knowledge of resources, the internal factors of the change.

Вступ

У феномені психологічної ресурсності найважливішою проблемою є її актуалізування. У сучасних дослідженнях актуалізацію пов'язують із мотивацією і досвідом особистості (Krems & Kenrick, 2017). Зокрема, головними механізмами актуалізації смислових конструктів обґрунтовують механізм категоріальної установки, через який уможливлено актуалізацію через мотивацію, та механізм смислової диспозиції, що характеризує актуалізацію через смислове насичення (Леонтьєв, 2007). Смислове насичення, на думку С. Максименка, зумовлює гармонізацію внутрішнього світу людини та пов'язано із саморегуляцією та саморозвитком особистості (Максименко, 2016). Механізмом саморозвитку доведено самозміни (Нізовських, 2014).

Водночас саморозвиток може характеризуватись як конструктивною тенденцією, пов'язаною з наданням значущості важливим подіям, так і неконструктивною тенденцією щодо заангажованості яскравими цікавими явищами (Трофимова, 2010). Своєю чергою, безупинність саморозвитку і його незалежність від зовнішніх умов характеризує суть особистісного самоздійснення (Кокун, 2013), функціональним виміром якого виведено психологічну ресурсність, що характеризує здатність людини оперувати власним ресурсами (знати їх, уміти оновлювати і вміщувати) (Штепа, 2018). Психологічні ресурси охарактеризовано як опори інтерпретації людиною осягнення, отриманого нею в її екзистенціальному досвіді, необхідні для переведення потенцій власної сутності в особистісну форму та реалізації можливості здійснитися відносно істини (Штепа, 2018).

На основі наведених зв'язків актуалізації, саморозвитку і психологічної ресурсності вважаємо, що актуалізацію психологічної ресурсності уможливають внутрішні детермінанти зміни її структури, пов'язані з особливостями оперування особою власними психологічними ресурсами. Проблема полягає у тому, що в системі припущень і обмежень класичної психології не було змоги з'ясувати внутрішні чинники зміни структури, оскільки постулювалися монологізм, детермінізм, констатуюча стратегія. Розв'язання поставленої проблеми уможливлено неklasичною трансформацією методології психології (Савчин, 2013), що виявляється у тяжінні до діалогізму, екзистенціалізму, самодетермінації, якісного підходу в характеристиці психологічних феноменів.

Мета статті – виокремити психологічні ресурси, що є внутрішніми чинниками зміни структури психологічної ресурсності.

Завдання статті

Призначення статті – презентація теоретичного обґрунтування дизайну дослідження та результатів емпіричного

дослідження щодо виокремлення психологічних ресурсів, що є внутрішніми чинниками зміни структури психологічної ресурсності, у методології неklasичної психології.

Методи та методики дослідження

Для реалізації мети емпіричної розвідки було застосовано модель дослідження Нельсона, у якій акцентовано необхідність ґрунтовного визначення сутності проблеми за наявних обставин. Умовами визначення внутрішніх чинників зміни структури психологічної ресурсності схарактеризовано такі: 1) особистість являє собою актуалізацію життєвого процесу в незалежній індивідуальності, яка є соціально інтегрованою та характеризується духовним напруженням (Мей, 2010); 2) суб'єкт актуалізації психологічної ресурсності характеризується самодетермінацією, а його ставлення до світу є непередвизначеним (Леонт'єв, 2015); 3) способом буття людини у світі є саморозуміння (Знаков, 2005); 4) стан не протиставляється процесу; механізм формування складності виявляється не лінійно, а через флуктуації; незначний вплив на систему у відповідному часі й місці може призвести її до нового стану (Чернікова, 2007); 5) нова раціональність передбачає інтеграцію істини й етики (Колпакова, 2013); 6) психологічні ресурси є опорами інтерпретації людиною досягнення, отриманого нею в її екзистенціальному досвіді, і необхідні для переведення потенцій власної сутності в особистісну форму та реалізації можливості здійснитися відносно істини (Штепа, 2018).

Методом з'ясування сутності досліджуваної проблеми визначено метод тріангуляції, що полягає у співвіднесенні результатів реалізованого дослідження з даними попередніх емпіричних розвідок і заданими умовами розв'язання проблеми. Головним завданням емпіричного дослідження було виокремлення внутрішніх чинників зміни структури психологічної ресурсності. Висунуті припущення стосувались наявності відмінностей у рівні ресурсів і психологічної ресурсності з плином часу, що вимірювався у роках; а

також імовірності змін у ресурсах, що є чинниками загального рівня психологічної ресурсності.

В емпіричному дослідженні упродовж 2012–2018 рр. усього взяли участь 2680 осіб (із них 64% жінки і 36% чоловіки) віком 18–72 роки ($M = 36,3$; $SD = 11,2$) (студенти гуманітарних і природничих факультетів денної та заочної форм навчання, слухачі гуманітарно-природничого факультету Інституту післядипломної та доуніверситетської підготовки, слухачі Львівського Університету Третього Віку). Близько 65% осіб щороку брали участь у дослідженні, тому ми допускаємо, що його можна вважати лонгітюдним. Для визначення психологічної ресурсності та її компонент застосовано опитувальник психологічної ресурсності (Штепа, 2018).

Результати та дискусії

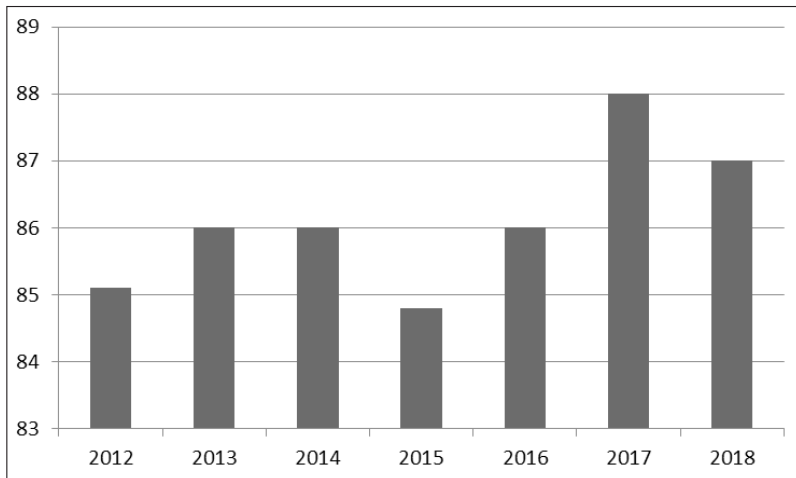

Рис. 1. Динаміка загального рівня психологічної ресурсності упродовж 2012–2018 рр. (бали)

Динаміку загального рівня психологічної ресурсності, що проілюстрована на рис. 1, можна охарактеризувати нестабільною тенденцією до зростання з мінімумом у 2015 р.

та максимумом у 2017 р. Загалом рівень психологічної ресурсності за досліджуваний період був у межах 84,7–87,9 бала, що відповідає середньому рівню психологічної ресурсності.

Із метою з'ясування наявності відмінностей у компонентах психологічної ресурсності щодо кожного року з досліджуваного періоду було застосовано метод Analysis of Variance (табл. 1).

Таблиця 1. Результати математично-статистичного аналізу відмінностей за компонентами психологічної ресурсності між досліджуваними роками ($p < 0,01$)

Компоненти психологічної ресурсності особистості	SS – Effect	df – Effect	MS – Effect	SS – Error	df – Error	MS – Error	F	p
Упевненість у собі	77,79	6	12,97	8281,5	2673	3,10	4,18	0,00
Доброта до людей	32,68	6	5,45	4584,2	2673	1,72	3,17	0,00
Допомога іншим	71,73	6	11,95	5267,6	2673	1,97	6,06	0,00
Успіх	39,33	6	6,56	3558,1	2673	1,33	4,92	0,00
Любов	80,57	6	13,43	4362,5	2671	1,63	8,22	0,00
Творчість*	24,80	6	4,13	4960,1	2673	1,86	2,22	0,04
Віра у добро *	21,13	6	3,52	3989,8	2673	1,49	2,35	0,03
Прагнення мудрості	76,76	6	12,79	4056,7	2672	1,52	8,42	0,00
Робота над собою	73,62	6	12,27	8844,2	2673	3,31	3,70	0,00
Самореалізація у професії	17,563	6	2,93	5107,5	2673	1,91	1,53	0,16
Відповідальність	51,66	6	8,61	4659,3	2673	1,74	4,93	0,00
Знання ресурсів	87,29	6	14,55	6267,4	2673	2,34	6,20	0,00
Уміння оновлювати власні ресурси	49,78	6	8,30	5121,3	2672	1,92	4,32	0,00
Уміння вмщувати власні ресурси	62,70	6	10,45	5766,3	2673	2,16	4,84	0,00
Загальний рівень психологічної ресурсності*	2104,10	6	350,68	394226,2	2673	147,48	2,37	0,03

* $p < 0,05$.

На основі аналізу відмінностей встановлено, що між компонентами психологічної ресурсності за досліджувані сім років із 2012 по 2018 рр. включно є відмінності на статистично значущому рівні, за винятком психологічного ресурсу «самореалізація у професії». Вважаємо, що за ресурсом самореалізації у професії не виявлено відмінностей тому, що досліджувані – здобувачі другої вищої освіти за результатами опитування вказували себе як нереалізованих у першій професії, а у тій, що опановували, ще не мали достатнього досвіду роботи. Студенти університету і слухачі Інституту Третього Віку ще не мали власного професійного досвіду чи не характеризували себе як працівників.

Із метою встановлення якісних відмінностей психологічної ресурсності за досліджувані сім років було застосовано кластерний аналіз (Single Linkage / Euclidean distances) (рис. 2).

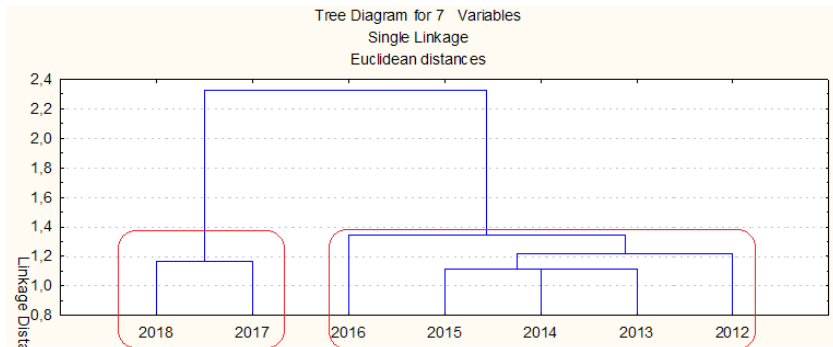

Рис. 2. Дерево кластеризації загального рівня психологічної ресурсності у 2012–2018 рр.

Результати кластерного аналізу показали доцільність виокремлення двох кластерів психологічної ресурсності: кластера психологічної ресурсності у 2012–2016 рр. і кластера психологічної ресурсності у 2017–2018 рр. За допомогою кластерного аналізу методом k-середніх було уточнено особливості психологічної ресурсності означених кластерів (рис. 3).

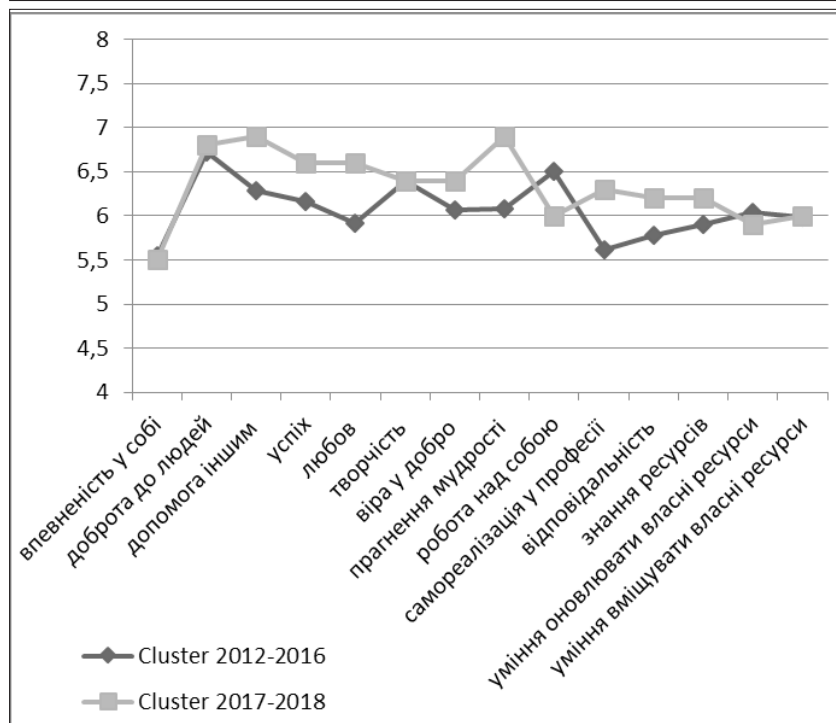

Рис. 3. Типи психологічної ресурсності за 2012–2018 рр.

Рис. 3 ілюструє, що індикаторами типу психологічної ресурсності кластера 1 «2012–2016» є низький рівень (відносно наявного профілю) психологічних ресурсів відповідальності та знання власних ресурсів (самореалізація у професії не розглядалась, оскільки за цим ресурсом не було виявлено відмінностей на статистично значущому рівні за досліджувані роки). Індикатором типу психологічної ресурсності кластера 2 «2017–2018» є низький рівень (відносно наявного профілю) психологічного ресурсу роботи над собою.

Достовірність поділу на два кластери за даними дискримінантного аналізу становить 83,5% (табл. 2), за Wilks' Lambda > 0,97.

Таблиця 2. Класифікаційна матриця типів психологічної ресурсності за критерієм «рік»

	Percent – Correct	Кластер 1 «2012–2018» – $p = 0,83445$	Кластер 2 «2017–2018» – $p = 0,16555$
Кластер 1 «2012–2018»	100,00	2234	0
Кластер 2 «2017–2018»	0,00	443	0
Total	83,45	2677	0

Показник лямбди Вілкса є наближеним до 1, що свідчить про те, що змінна «рік» не є коректним класифікатором саме для кластера 2 «2017–2018». За допомогою Discriminant Function Analysis Summary було встановлено, що ресурсами, включеними до класифікаційної моделі типів психологічної ресурсності за критерієм «рік», є такі, як любов, прагнення мудрості, упевненість у собі, успіх, відповідальність, допомога іншим, уміння вмещувати власні ресурси, знання власних ресурсів. До зазначеної класифікаційної моделі не входять такі ресурси: творчість, робота над собою, самореалізація у професії, уміння оновлювати власні ресурси, загальний рівень психологічної ресурсності. Результати порівняльного аналізу компонентів і рівня психологічної ресурсності між типами психологічної ресурсності кластера 1 «2012–2016» і кластера 2 «2017–2018» за t-критерієм Стьюдента виявили, що на статистично значущому рівні ($p < 0,01$) між вказаними типами наявні відмінності за такими ресурсами: уміння вмещувати власні ресурси, робота над собою, прагнення мудрості, віра у добро, любов, творчість, успіх, допомога іншим. Порівняльний аналіз даних, отриманих за методами Analysis of Variance, Discriminant Function Analysis Summary, t-критерієм Стьюдента, дав змогу виокремити з ресурсів ті, за якими є відмінності між рівнями психологічної ресурсності в усі досліджувані роки і за якими встановлено

відмінність між двома типами ресурсності за t-критерієм, але які не включено до дискримінувальної моделі типів психологічної ресурсності за критерієм «рік» (але вони і не фігурують серед ресурсів, що не належать до цієї моделі). Шуканим психологічним ресурсом встановлено ресурс «віра у добро».

Проведений порівняльний аналіз виявив, що дані, отримані методами деревоподібної кластеризації та k-середніх, указують на значущість якісних відмінностей у типах психологічної ресурсності за 2012–2016 рр. та 2017–2018 рр., пов’язаних із ресурсом віри у добро, а не з поступальними кількісними змінами упродовж досліджуваного часу.

Із метою висвітлення особливостей співвідношення рівня психологічних ресурсів і їх впливу на рівень психологічної ресурсності було здійснено класифікаційний аналіз. Методом Predictor Variable Importance Rankings було визначено рангову значущість кожного ресурсу для загального рівня психологічної ресурсності в кожному з двох кластерів. Первинні дані психологічних ресурсів кластерів «2012–2016» і «2017–2018» у балах і рангах уміщено в табл. 3 ($p > 0,01$).

Таблиця 3. Значущість компонент психологічної ресурсності щодо її загального рівня

Компоненти психологічної ресурсності особистості	Кластер 1 «2012–2016»		Кластер 2 «2017–2018»	
	ранг предиктора*	бали (середнє)**	ранг предиктора	бали (середнє)
1	2	3	4	5
Упевненість у собі	85	5,5	85	5,5
Доброта до людей	86	6,7	100	6,8
Допомога іншим	100	6,3	92	6,9
Успіх	76	6,2	69	6,6
Любов	89	5,9	64	6,6

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5
Творчість	98	6,4	86	6,4
Віра у добро	74	6,1	67	6,4
Прагнення мудрості	67	6,1	72	6,9
Робота над собою	91	6,5	86	6,0
Самореалізація у професії	95	5,6	77	6,3
Відповідальність	86	5,8	58	6,2
Знання ресурсів	90	5,9	100	6,2
Уміння оновлювати власні ресурси	96	6,0	63	5,9
Уміння вмщувати власні ресурси	85	6,0	100	6,0

* ранг предиктора: 0 – найнижчий ранг, 100 – найвищий ранг;

** рівень ресурсу: 0–3 – низький, 4–6 – середній, 7–8 – високий.

Порівняльний аналіз даних психологічних ресурсів у балах і рангах за двома кластерами показав, що у кластері 1 «2012–2016» предикторами з вагою > 70% є усі психологічні ресурси, водночас рівень сформованості ресурсів є середнім. Найменш вагомим предиктором є ресурс прагнення мудрості. Ресурс допомоги іншим є найбільш значущим, оскільки його вага як предиктора становить 100%, а величина середнього бала 6,7 відповідає високому рівню сформованості ресурсу. В кластері 2 «2017–2018» предикторами з вагою > 70% є психологічні ресурси впевненості у собі, допомоги іншим, творчості, прагнення мудрості, роботи над собою, самореалізації у професії, а ресурси доброти до людей, знання власних ресурсів, уміння вмщувати власні ресурси характеризуються вагою у 100%. Найменш вагомим предиктором є ресурс відповідальності. Ресурсами, які є предикторами психологічної ресурсності з ва-

гою > 70% та відзначаються високим рівнем сформованості, є такі: доброта до людей, допомога іншим, прагнення мудрості. Уміння вміщувати власні ресурси є предиктором психологічної ресурсності на 100%, водночас його рівень є середнім. Ресурс віри у добро в обох кластерах є предиктором на рівні близько 70%, водночас його рівень у кластері 2 дещо зріс.

Із метою визначення структурних відмінностей психологічної ресурсності двох кластерів було застосовано багатофакторний аналіз, який виявив ідентичність трифакторної емпіричної моделі психологічної ресурсності у кластерах 1 та 2 (факторна вага > 0,7). Загалом модель пояснювала 61,3% дисперсії у групах. Зокрема, до фактора 1, що пояснював 42,1%, входили показники уміння оперувати власними ресурсами (знання, уміння оновлювати ресурси, уміння вміщувати ресурси); до фактора 2 (11,3%) – ресурси доброти до людей, допомоги іншим, віри у добро, відповідальності; до фактора 3 (7,9%) – ресурси творчості й самореалізації у професії. Ієрархічний багатофакторний аналіз показав ідентичні дані щодо найбільшої зумовленості загального рівня психологічної ресурсності показниками «знання власних ресурсів» та «уміння оновлювати власні ресурси».

Із метою з'ясування ресурсів-детермінант психологічної ресурсності було застосовано покроковий регресійний аналіз (табл. 4).

Покроковий регресійний аналіз дав змогу встановити, що детермінантами загального рівня психологічної ресурсності у порівнюваних кластерах є усі психологічні ресурси, водночас їх послідовність різниться. Найбільш значущий ресурс-предиктор у кластері 1 «2012–2016» – допомога іншим – за послідовністю детермінації на загальний рівень ресурсності є 7-м кроком. Найважливіші ресурси-предиктори у кластері 2 «2017–2018» – знання власних ресурсів, уміння вміщувати власні ресурси, доброта до людей, є відповідно 1-м, 8-м, 9-м кроком. Провертає увагу те, що у

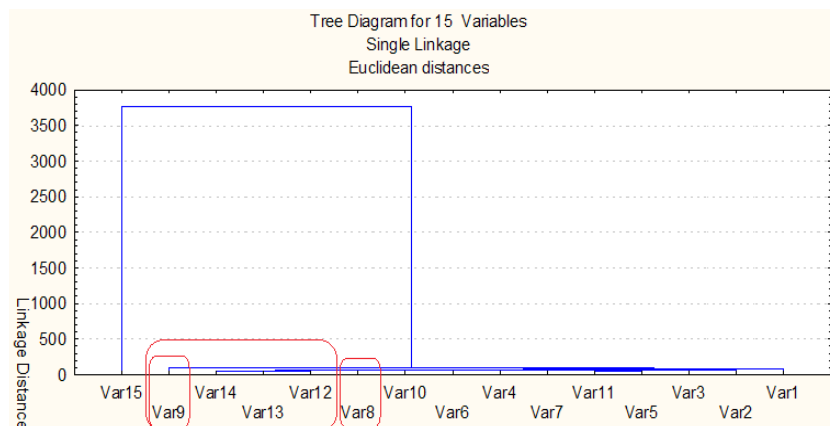
кластері 2 «2017–2018» найпершим за значущістю детермінації є знання власних ресурсів – один із показників, що за даними ієрархічного багатофакторного аналізу зумовлює рівень психологічної ресурсності.

Таблиця 4. Результати регресійного аналізу покрокової послідовності ресурсів-детермінант загального рівня психологічної ресурсності у досліджуваних кластерах «2012–2016» і «2017–2018»

Покрокова послідовність ресурсів-детермінант загального рівня психологічної ресурсності (ранг)*	Послідовність компонент психологічної ресурсності особистості	
	Кластер 1 «2012–2016»	Кластер 2 «2017–2018»
1	уміння вмщувати власні ресурси	знання власних ресурсів
2	любов	любов
3	творчість	допомога іншим
4	доброта до людей	упевненість у собі
5	упевненість у собі	робота над собою
6	прагнення мудрості	самореалізація у професії
7	допомога іншим	успіх
8	знання власних ресурсів	уміння вмщувати власні ресурси
9	успіх	доброта до людей
10	самореалізація у професії	прагнення мудрості
11	віра у добро	віра у добро
12	відповідальність	відповідальність
13	уміння оновлювати власні ресурси	творчість
14	робота над собою	уміння оновлювати власні ресурси

* 1 – найвища значущість, далі – за низхідною.

Із метою встановлення якісних змін у структурі психологічної ресурсності на основі двох досліджуваних кластерів було застосовано кластерний аналіз (Single Linkage / Euclidean distances). Рис. 3 уявляє наближеність ресурсу роботи над собою у кластері 1 «2012–2016» до когорти компонент уміння оперувати ресурсами (знання власних ресурсів, уміння їх оновлювати і вміщувати), причому низький рівень (відносно наявного профілю) знання власних ресурсів є індикатором типу психологічної ресурсності кластера 1 (рис. 3).

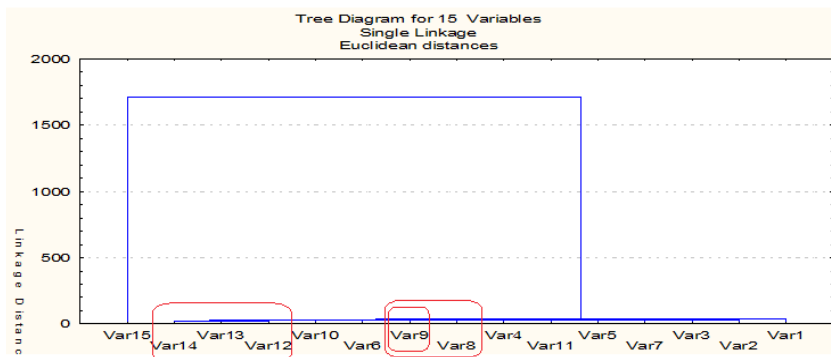

1 – упевненість у собі; 2 – доброта до людей; 3 – допомога іншим; 4 – успіх; 5 – любов; 6 – творчість; 7 – віра у добро; 8 – прагнення до мудрості; 9 – робота над собою; 10 – самореалізація у професії; 11 – відповідальність; 12 – знання власних ресурсів; 13 – вміння оновлювати власні ресурси; 14 – вміння використовувати власні ресурси; 15 – загальний рівень психологічної ресурсності

Рис. 3. Дерево кластеризації компонент психологічної ресурсності кластера 1 «2012–2016»

Водночас у кластері 2 «2012–2016» ресурси роботи над собою і прагнення мудрості належать до однієї когорти, яка через ресурси творчості й самореалізації у професії сполучена з когортою показників уміння оперувати влас-

ними ресурсами (рис. 4). Послідовність поєднання інших ресурсів у обох кластерах є схожою.

1 – упевненість у собі; 2 – доброта до людей; 3 – допомога іншим; 4 – успіх; 5 – любов; 6 – творчість; 7 – віра у добро; 8 – прагнення до мудрості; 9 – робота над собою; 10 – самореалізація у професії; 11 – відповідальність; 12 – знання власних ресурсів; 13 – вміння оновлювати власні ресурси; 14 – вміння використовувати власні ресурси; 15 – загальний рівень психологічної ресурсності

Рис. 4. Дерево кластеризації компонент психологічної ресурсності кластера 2 «2017–2018»

Ресурси роботи над собою і прагнення мудрості в обох кластерах характеризувались як ресурси-предиктори з вагою $> 70\%$. Водночас ресурс роботи над собою у кластері 1 «2012–2016» був сформований на середньому рівні, а рівень ресурсу прагнення мудрості у кластері 2 «2017–2018» є високим (табл. 2). Прикметно, що низький рівень (відносно наявного профілю) психологічного ресурсу роботи над собою є індикатором типу психологічної ресурсності кластера 2 (рис. 3). Доцільно звернути увагу на те, що у кластер 2 «2017–2018» зв'язок ресурсів роботи над собою і прагнення мудрості є діадою. Ресурс віри у добро у кластері 1 «2012–2016» наближений до ресурсів відповідальності й успіху, а у кластері 2 «2017–2018» – до ресурсів допомоги іншим і любові. Ресурс любові у кластері 2 «2017–2018» є

другим за значущістю ресурсом-детермінантою для загального рівня психологічної ресурсності особистості.

На основі результатів математично-статистичного аналізу даних дослідження нами виокремлено такі атрибути зміни структури і рівня психологічної ресурсності: а) ресурсами-індикаторами типу загального рівня психологічної ресурсності кластера 1 «2012–2016» є знання власних ресурсів, а кластера 2 «2017–2018» – робота над собою; б) ресурсами-детермінантами загального рівня психологічної ресурсності у кластері 1 «2012–2016» є вміння вміщувати власні ресурси, а у кластері 2 «2017–2018» – знання власних ресурсів; в) ресурсами-предикторами загального рівня психологічної ресурсності, що характеризуються високим рівнем сформованості, у кластері 1 «2012–2016» є доброта до людей, а у кластері 2 «2017–2018» – доброта до людей, допомога іншим, прагнення мудрості, знання власних ресурсів. Відтак, головним показником і мірою зміни структури і рівня психологічної ресурсності можна вважати знання особою власних психологічних ресурсів.

Увідповіднення результатів дослідження з попередніми емпіричними розвідками підтвердило, що за ситуації невизначеності, яка є фактом соціальної реальності, знання власних ресурсів є як детермінантою рівня психологічної ресурсності, так і її предиктором (Штепа, 2017). Зіставлення результатів дослідження із заданими умовами розв'язання проблеми показало, що знання людиною власних ресурсів як головного показника зміни рівня психологічної ресурсності є сумірним до трактування саморозуміння як способу буття людини у світі. Знання власних ресурсів як міра зміни структури кореспондує з тезою щодо можливості формування нового стану системи за незначного впливу на неї у відповідному часі й місці. Значущість ресурсу віри у добро як дескриптора якісних змін у структурі психологічної ресурсності підтверджує принцип інтеграції істини й етики у неklasичній раціональності.

Висновки

На основі результатів реалізованого дослідження можна стверджувати, що точка біфуркації психологічної ресурсності як системи, що характеризується ресурсним станом і процесами актуалізації та оперування ресурсами, визначається поєднанням низького рівня відповідальності та низького рівня знання власних ресурсів. Відтак, немінучими є зміни психологічної ресурсності людини, якщо вона не здатна передбачати наслідки власних дій, чинити згідно з власними переконаннями і водночас нереалістично оцінює межі власних психологічних можливостей. Напрями змін можуть відбутись як щодо псевдосаморозвитку, надмірного нарцисизму, маніпулювання іншими, відчаю, так і щодо підвищення рівня відповідальності та самодетермінації, визначення нових напрямів саморозвитку. Вважаємо, що векторність психологічної ресурсності за зміни її стану зумовлена співвідношенням почерговості ресурсів прагнення мудрості й роботи над собою, а спрямованість – рівнем ресурсу віри у добро. Цілісність вивчення актуалізації психологічної ресурсності передбачає подальше дослідження мотиваційних детермінант зміни її структури.

Література

- Знаков В. В. Психология понимания: Проблемы и перспективы. Москва : Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. 448 с.
- Кокун О. М. Життєве та професійне самоздійснення як предмет дослідження сучасної психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 9. С. 1–5.
- Колпакова М. Ю. Введение в диалогическую психологию. Москва : «Канон+»; РООИ «Реабилитация», 2013. 256 с.
- Леонтьев Д. А. Вызов неопределенности как центральная проблема психологии личности [Электронный ресурс]. *Психологические исследования*. 2015. Т. 8. № 40. Режим доступа : <https://psyctudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1110-leontiev40.html>.
- Леонтьев Д. А. Психология смысла. Природа, строение и динамика смысловой реальности. 3-е изд. Москва : Смысл, 2007. 511 с.
- Максименко С. Д. Поняття особистості у психології. *Психологія і особистість*. 2016. № 1 (9). С. 11–17.

- Мэй Р. Искусство психологического консультирования. Как давать и обретать душевное здоровье [пер. с англ.]. Москва : Институт общегуманитарных исследований; Апрель Пресс, 2010. 224 с.
- Низовских Н. А. Человек как автор самого себя: психосемантическое исследование личностного развития: монография. Москва–Берлин : Директ-Медиа, 2014. 405 с.
- Савчин М. Методологеми психології: монографія. Київ : Академвидав, 2013. 224 с.
- Трофимова Ю. В. Два подхода к пониманию саморазвития как психологического феномена. *Известия Алтайского государственного университета*. 2010. № 2–2. С. 42–46.
- Черникова И. В. Постнеклассическая наука и философия процесса. Томск : Изд-во НТЛ, 2007. 252 с.
- Штепа О. С. Актуалізація психологічних ресурсів за контексту невідзначеності як маркер типу особистісного самоздійснення. *Теорія і практика сучасної психології*. 2017. № 1. С. 42–47.
- Штепа О. С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / За наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. Вип. 39. С. 380–399.
- Krems, J., Kenrick, D., & Neel, R. (2017). Individual Perceptions of Self-Actualization: What Functional Motives Are Linked to Fulfilling One's Full Potential? *Personality and Social Psychology Bull*, Sep. 43 (9), 1337–1352. DOI 10.1177/0146167217713191. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>.

References

- Znakov, V. V. (2005). *Psihologija ponimanija: Problemy i perspektivy [Psychology of Comprehension: Problems and Perspectives]*. Moskva : Izdvo «Institut psihologii RAN» [in Russian].
- Kokun, O. M. (2013). Zhyttieve ta profesiine samozdiisnennia yak predmet doslidzhennia suchasnoi psykholohii [Vital and professional self-fulfillment as a subject of study of modern psychology]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota – Practical Psychology and Social Work*, 9, 1–5 [in Ukrainian].
- Kolpakova, M. Ju. (2013). *Vvedenie v dialogicheskiju psihologiju [Introduction to Dialogic Psychology]*. Moskva : «Kanon+» ROOI «Reabilitacija» [in Russian].
- Leont'jev, D. A. (2015). Vyzov neopredelennosti kak central'naja problema psihologii lichnosti [The challenge of uncertainty as the central problem of the psychology of personality]. *Psihologicheskie issledovanija –*

- Psychological researches*, 40, Vol. 8. Retrieved from <https://psycstudy.ru/index.php/num/2015v8n40/1110-leontiev40.html> [in Russian].
- Leont'jev, D. A. (2007). *Psihologija smysla. Priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti [Psychology of meaning. Nature, structure and dynamics of semantic reality]* (3-rd ed.). Moskva : Smysl [in Russian].
- Maksymenko, S. D. (2016). Poniattia osobystosti u psykholohii [The concept of personality in psychology]. *Osobystist i psykholohiia – Psychology and personality*, 1 (9), 11–17 [in Ukrainian].
- Mjej, R. (2010). *Iskusstvo psihologicheskogo konsul'tirovanija. Kak davat' i obretat' dushevnoe zdorov'e [The art of counseling. How to give and gain the mental health]* (Trans.). Moskva : Institut obshchegumani-tarnyh issledovanij; Aprel' Press [in Russian].
- Nizovskih, N. A. (2014). *Chelovek kak avtor samogo sebja: psihosemanticheskoe issledovanie lichnostnogo razvitija [Man as the author of himself: a psychosemantic study of the personal development]*. Moskva–Berlin : Direkt-Media [in Russian].
- Savchyn, M. (2013). *Metodolohemy psykholohii [Methodology of psychology]*. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
- Trofimova, Ju. V. (2010). Dva podhoda k ponimaniju samorazvitija kak psihologicheskogo fenomena [Two approaches to understanding self-development as a psychological phenomenon]. *Izvestija Altajskogo gosudarstvennogo universiteta – News of Altai State University*, 2–2, 42–46 [in Russian].
- Chernikova, I. V. (2007). *Postneklassicheskaja nauka i filosofija processa [Post-non-classical science and process philosophy]*. Tomsk : Izd-vo NTL [in Russian].
- Shtepa, O. S. (2017). Aktualizatsiia psykholohichnyh resursiv za kontekstu nevyznachenosti yak marker typu osobystisnoho samozdiisнення [Actualization of psychological resources in the context of uncertainty as a marker of the type of personal self-realization]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – The theory and practice of modern psychology*, 1, 42–47 [in Ukrainian].
- Shtepa, O. S. (2018). Obituvalnyk psykholohichnoi resursnosti osobystosti: rezultaty rozrobky i aprobatsii avtorskoj metodyky [The questionnaire of a personality's psychological resourcefulness: the result of development and approbation of the author's method]. *Problemy suchasnoi psykholohii: zb. nauk. prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Problems of Modern Psychology. Collection of research papers of Kamianets-Podilskyyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology NAES of Ukraine*, 39. Kamianets-Podilskyyi : Aksioma, 380–399 [in Ukrainian].
- Krems, J., Kenrick, D., & Neel, R. (2017). Individual Perceptions of Self-Actualization: What Functional Motives Are Linked to Fulfil-

ling One's Full Potential? *Personality and Social Psychology Bull.*, Sep. 43 (9), 1337–1352. DOI 10.1177/0146167217713191. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>.

АНОТАЦІЯ

Сформульовано проблему емпіричного способу вивчення актуалізації психологічної ресурсності. Теоретично виведено, що актуалізацію психологічної ресурсності уможливають внутрішні детермінанти зміни її структури, пов'язані з особливостями оперування особою власними психологічними ресурсами. Показано можливість розв'язання поставленої проблеми у неklasичній психології особистості. В емпіричному дослідженні упродовж 2012–2018 рр. узяли участь 2680 осіб (із них 64% жінки і 36% чоловіки) віком 18–72 роки ($M = 36,3$; $SD = 11,2$). Близько 65% осіб щороку брали участь у дослідженні, тому ми допускаємо, що його можна вважати лонгітюдним. Для визначення психологічної ресурсності та її компонент застосовано опитувальник психологічної ресурсності. Установлено, що загалом рівень психологічної ресурсності за досліджуваний період був у межах 84,7–87,9 бала, що відповідає середньому рівню психологічної ресурсності. На основі аналізу відмінностей установлено, що між компонентами психологічної ресурсності за досліджувані сім років із 2012 по 2018 рр. включно є відмінності на статистично значущому рівні між усіма ресурсами, за винятком психологічного ресурсу «самореалізація у професії». За результатами кластерного аналізу виявлено, що індикаторами типу психологічної ресурсності кластера 1 «2012–2016» є низький рівень психологічних ресурсів відповідальності та знання власних ресурсів, а індикатором типу психологічної ресурсності кластера 2 «2017–2018» є низький рівень психологічного ресурсу роботи над собою. Проведений порівняльний аналіз виявив, що дані, отримані методами деревоподібної кластеризації та *k*-середніх, указують на значущість якісних відмінностей у типах психологічної ресурсності за 2012–2016 рр. та 2017–2018 рр., пов'язаних із ресурсом віри у добро. На основі результатів математично-статистичного аналізу даних дослідження виокремлено ресурси-індикатори типу психологічної ресурсності, ресурси-детермінанти та ресурси-предиктори загального рівня психологічної ресурсності. Головним показником і мірою зміни структури та рівня психологічної ресурсності можна вважати знання особою власних психологічних ресурсів.

Ключові слова: динаміка психологічної ресурсності, психологічні ресурси, актуалізація, знання власних ресурсів, внутрішні чинники модифікацій.

Штепа Елена. Внутренние факторы изменений структуры психологической ресурсности

АННОТАЦИЯ

Сформулировано проблему эмпирического способа исследования актуализации психологической ресурсности. Теоретически обосновано, что актуализация психологической ресурсности обусловлена внутренними детерминантами изменений ее структуры. В свою очередь, эти детерминанты связаны с особенностями оперирования личностью своими ресурсами. Показана возможность разрешения поставленной проблемы в неклассической психологии. В эмпирическом исследовании на протяжении 2012–2018 гг. приняли участие 2680 человек (из них 64% женщин и 36% мужчин) в возрасте 18–72 лет ($M = 36,3$; $SD = 11,2$). Около 65% человек каждый год принимали участие в исследовании, что позволяет рассматривать его как лонгитюдное. Установлено, что в целом уровень психологической ресурсности за исследуемый период был в границах 84,7–87,9 балла, что соответствует среднему уровню психологической ресурсности. На основе анализа отличий выявлено, что за исследуемые семь лет с 2012 по 2018 гг. включительно существуют отличия на статистически значимом уровне между всеми ресурсами, за исключением ресурса «самореализация в профессии». С помощью кластерного анализа выявлено, что индикатором типа психологической ресурсности кластера 1 «2012–2016» является низкий уровень психологических ресурсов ответственности и знания своих ресурсов, а индикатором типа психологической ресурсности кластера 2 «2017–2018» – низкий уровень психологического ресурса работы над собой. Осуществленный сравнительный анализ показал, что данные, полученные методами древовидной кластеризации и k -средних, указывают на значимость качественных отличий между типами психологической ресурсности за 2012–2016 гг. и 2017–2018 гг., связанных с ресурсом веры в добро. На основе результатов исследования выделены ресурсы-индикаторы типа психологической ресурсности, ресурсы-детерминанты и ресурсы-предикторы общего уровня психологической ресурсности. Главным показателем и мерой изменения структуры психологической ресурсности можно считать знание человеком своих психологических ресурсов.

Ключевые слова: динамика психологической ресурсности, психологические ресурсы, актуализация, знание своих ресурсов, внутренние факторы модификаций.